

REPRESALIAT: Josep Bayona Vidal¹

Josep Bayona Vidal va néixer a Castellbell i el Vilar l'any 1900. Fill de Joan Bayona i Àngela Vidal. Es casà amb Teresa Camps Morral i tingueren una filla, l'Angelina. Vivien al carrer Metge Carreras, d'Olesa de Montserrat, i treballava al sector tèxtil, concretament a la fàbrica Manufactura Tèxtil Olesana SA, coneguda popularment com a *Ca l'Isard*, on feia d'encarregat, i que ens consta que com a mínim formà part del comitè d'empresa de la fàbrica Tèxtil Olesana SA – coneguda pels olesans per *Cal Vadó Bruixa*, l'any 1938 (aquesta fou una empresa completament col·lectivitzada ja que tenia més de 100 treballadors).

En Josep era d'ERC i va ser Conseller municipal d'aquest partit a l'Ajuntament d'Olesa durant un any, concretament des del 28 maig de 1937 fins al 27 maig de 1938. Va accedir al consistori en un moment de tensió política, tant a nivell local com general, provocat no només per les dificultats de viure en temps de guerra, sinó també pels fets que se succeïren a la rereguarda.

L'inici de la guerra i la revolució

La revolta militar contra la República i la posterior victòria de la Generalitat i els voluntaris armats a Barcelona, van produir la fi de l'alçament militar a Catalunya. S'iniciava, però, una Guerra Civil i una revolució a Catalunya.

Del temps de la Guerra Civil, el nostre informant, Salvador Soler, recorda que el 18 de juliol del 1936 es van sentir uns crits a la Plaça de les Fonts i el motiu era perquè s'havia ofegat un xicot al riu Llobregat. La gent estava atemorida. El dia 19, els membres del consistori es tancaren a l'Ajuntament per seguir els esdeveniments a través de la ràdio i la gent dels sindicats també estaven reclosos a les seves seves per veure si s'havia d'actuar. S'inicià una vaga general a les empreses i comerços d'Olesa en senyal de suport a la República.

---

¹ Entrevista al seu gendre, SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. *DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

L'endemà es va sentir molt de xivarri i crits al carrer i, en sortir, el nostre testimoni va veure arribar dos cotxes amb uns homes espitregats i amb escopetes cridant "Viva la revolución". Allà, a la Plaça de les Fonts, hi havia el local dels anarquistes. Els homes cridaven "arriba las persianas".

Aquest ambient que d'alguna manera ens relatava el nostre entrevistat són la imatge dels fets revolucionaris, que l'historiador Josep Antoni Pozo analitza d'aquesta manera²:

Com és prou conegut, aquest poderós moviment desfermat no s'aturà en la simple lluita contra els qui havien agafat el camí de les armes contra el poble, ni contra els seus simpatitzants en el camp civil. Està àmpliament documentat que paral·lelament als esforços per a organitzar la rèplica als militars sollevats, a tota la zona en la qual aquests varen fracassar en el seu intent, s'inicià un moviment que afectà profundament els fonaments mateixos de la societat capitalista i que es dirigí contra el conjunt de les classes dirigents i contra els qui, com l'Església, havien projectat secularment una imatge sempre associada amb el poder –del qual en formaven part- i amb els poderosos. Sovint, s'ha explicat el desenvolupament dels fets d'aquesta manera, pel desbordament revolucionari propi de les circumstàncies. Cal no oblidar però, que la rapidesa amb què la reacció defensiva es transformà en un poderós moviment ofensiu que immediatament es dirigí contra la propietat privada, té relació amb la profunda crisi social que rosegava la Segona República i amb el fracàs, després de cinc anys d'intents, del projecte reformista de modernització del país, encapçalat per republicans i socialistes.

Seguint amb les vivències del nostre testimoni sobre els fets revolucionaris, sabem que al cap de pocs dies, es va presentar un veí seu a casa seva – conegut com el *Rosies* - per demanar-li al seu pare de pujar al terrat amb la finalitat de veure si era veritat que a *Can Castells*³ hi havien calat foc. El seu pare li contestà: *pujar a dalt, ni pensar-hi!, eh, si nosaltres no traïem el cap ni per donar menjar a les gallines*".⁴

Certament la resposta indica la inquietud que es vivia en aquell moment. El nostre informant es referia a la masia de *Can Castells*, fet que podem comprovar si llegim les memòries de Carles Gerhard⁵, polític català de la Unió Socialista de Catalunya, que durant la guerra civil fou comissari de la Generalitat de Catalunya al monestir de Montserrat.

A Can Castells, encara, els frares hi tenien instal·lada la destil·leria, amb els grans alambins d'aram, on preparaven aquell nèctar famós que

---

² POZO, Josep Antoni: *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936/Crisi i recomposició de l'estat*. Volum I, pàg. 8. Tesi dirigida per Pere Gabriel i Sirvent. Universitat Autònoma de Barcelona (2002).

³ Una masia d'Esparreguera que era propietat de l'Abadia de Montserrat.

⁴ Entrevista al seu gendre, SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. *DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

⁵ GERHARD, Carles: *Carles Gerhard, Comissari de la Generalitat a Montserrat (1936-1939)*, Abadia de Montserrat, Col. Biblioteca Abat Oliba, 26. Abadia de Montserrat, 1982.

expedien al comerç amb el nom d' "Aromes del Montserrat" (...) Sembla que ací hi enviaven també a refer-se els frares malalts.⁶

En Gerhard descriu com el Sr. Puig i Ferrer es trobà el mas de *Can Castells*:

Quan arribaren al lloc dels fets, un espectacle lamentable i desolador s'oferí a llur vista. A la plaça del davant, en efecte, escampats pertot en munts informes i en barreja terrible, com portats allí per la fúria cega d'algun vendaval, jeien destrossats els més diversos objectes i elements: restes de taules, armaris, cadires, llits, calaixeres, roba... uns energúmens abocaven més destrosses a aquella escampadissa de ruïnes ja imponent (...)⁷

El comissari i els seus acompanyants tractaren a grans crits d'adreçar-se a aquella turba, d'esbrancar-la, d'imposar-se. Era endebades. Aquella turba no tenia cap.⁸

Al nostre país, sovint qualsevol canvi polític ha comportat fuetades d'anticlericalisme; en tenim nombrosos exemples, la bullanga de 1835, la Setmana Tràgica, etc. Aquest tipus d'actuació també es van produir a la Segona República. Com diu Oriol Dueñas⁹:

L'Església catòlica era la que inspirava i legitimava el discurs intransigent i repressor dels sectors més conservadors i reaccionaris de la societat. No fou gens estrany, doncs, que després de la fallida del cop militar a Catalunya la primera reacció del poble en armes fos antireligiosa (...) A Olesa de Montserrat, com en d'altres indrets, l'Església sempre es va associar amb les classes riques i amb el poder (...) Amb l'arribada de la República, la institució catòlica continuà deixant de banda el poble al costat dels sectors més poderosos i antirepublicans, i fou identificada per les classes populars amb el sector tradicionalista.

Salvador Soler ens relatà algun record relacionat amb aquest anticlericalisme que sobreix en esclatar la Guerra Civil, per exemple, la crema de l'església o un dia que va veure com una colla portaven agafat el rector. A l'endemà, un home va entrar a casa del Salvador, tot preguntant pel Sr Jacob, que era un metge que vivia al pis de dalt de casa seva, i que el buscava perquè havien matat un home. El metge, en tornar, els comunicà que havien mort el senyor rector. Segur que es referia a Mossèn Joan Massana, perquè a Olesa solament hi va haver un capellà mort. Aquest fou detingut pel comitè revolucionari el 21 de juliol de 1936 i afusellat tres dies més tard a la carretera que anava d'Olesa a l'Estació del Nord.

Segons Dueñas¹⁰, el total de les víctimes de la repressió dels anomenats "incontrolats" a Olesa de Montserrat durant el període revolucionari fou de 38. Es produí entre finals de juliol de 1936 i l'abril de 1937. Un nombre molt elevat

---

⁶ Op. cit., pàg. 61

⁷ Op. cit., pàg. 64

⁸ Op. cit., pàg. 65.

⁹ DUEÑAS, Oriol: *La violència d'uns i altres. La repressió de guerra i postguerra 1936–1945. El cas d'Olesa de Montserrat*. Biblioteca Abat Oliba núm. 277, pàg.71. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (2007).

¹⁰ Ibidem. Pàg.98.

que ens presenta Olesa com una de les poblacions catalanes amb un índex més important de morts. Però sabem que en moltes ocasions fou gent d'esquerres que protegiren els olesans que estaven en perill. Vegem-ne un exemple:

El pare del nostre testimoni, treballava al Banc Comercial de Terrassa d'Olesa de Montserrat¹¹ i, segons el Salvador, un dia al vespre, es van presentar uns homes d'esquerres a casa seva i s'oferiren per acompanyar-lo a buscar diners a Terrassa. Li proposaren d'anar-hi amb el taxi del Ventura –un taxista que es deia Salvador Canals– i ell hi va estar d'acord, ja que els vehicles del Bros no funcionaven i la Guàrdia Civil estava quarterada i no el podien protegir. Hi anirien armats i l'escortarien amb la condició que també els acompanyaria l'Ignasi Ubach, un empresari tèxtil d'Olesa de Montserrat, ja que tenien por que els revolucionaris el matessin perquè era líder de les dretes moderades.

Altres olesans no van tenir tanta sort, i Salvador Soler menciona diverses persones de dretes que van ser assassinades a Olesa durant la guerra, com ara en Josep Tobella¹², en Boada, el de cal Freixenet, l'Antoni Martí Batallé, els germans Pasqual. Llegim part del relat:

Un diumenge va arribar una furgoneta negra a la Plaça de les Fonts. Anaven a buscar el pare de l'Antonio Martí, que era un sergent que ja estava retirat. A l'endemà, vam saber que també havien anat a la farmàcia a buscar el Josep Tobella i, a més, a cal Freixenet.

(...) van anar a buscar el Pasqual, que era carlí, però en no trobar-lo, perquè s'havia amagat, es van emportar els seus dos fills i els van matar¹³.

Un altre fet tràgic que recorda el Salvador és el de l'industrial Leandre Gassó Montserrat. Ens relata que el cunyat d'aquest, l'Enric Corbera, que era mecànic del Molí¹⁴, mentre estava reparant la furgoneta que feien servir els homes de les patrulles, va sentir que anirien a buscar el seu cunyat. Ell va fer de manera que l'avisessin de seguida per tal que es pogués amagar. El nostre testimoni no sap ben bé el que va passar, però el cert és que el van matar.

El nostre testimoni ens declarà que " La gent que venia a buscar totes aquestes persones eren de fora, però els que els conduïen a les cases eren d'Olesa".¹⁵

Dueñas ens afegeix un raonament que amplia les declaracions abans esmentades:

(...) diferents estudis locals sobre la repressió han demostrat que la responsabilitat correspon igualment a la població autòctona com a la gent que

---

¹¹ El director d'aquest banc era en Miquel Galceran, alcalde d'Esparreguera per ERC.

¹² Farmacèutic d'Olesa de Montserrat

¹³ Es refereix a Jaume Pasqual Font i Joan Pasqual Font, ambdós tradicionalistes de 25 i 19 anys; ambdós morts el 23 d'agost de 1936. Entrevista a SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: *MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

¹⁴ Una de les empreses tèxtils més important d'Olesa de Montserrat en aquell període.

¹⁵ Ibidem

havia arribat de fora per treballar. En el mateix sentit, allí on feien falta forasters perquè es perpetressin crims, es necessitava la complicitat dels habitants locals per saber qui reprimir.¹⁶

En Salvador Soler ens relatà un altre fet violent:

(...) quan van anar a buscar el Boada –el de la pastisseria–, la patrulla primer es va endur el seu germà, però quan van saber que no era el que buscaven, el van tornar, per endur-se l'altre germà. Aquest, quan el van agafar, va dir: “si m'heu de matar, mateu-me aquí perquè jo no pujo a la furgoneta” i el van matar al “carrer de fora”¹⁷ (l'actual carrer Argelines).¹⁸

Però el nostre testimoni també té records que afectaren la seva família més directa, concretament el seu pare. Ens contà que el seu pare, abans de la guerra, acostumava a sortir cada vespre a fer el cafè, a ca l'Elies. Sovint, el camí de tornada cap a casa el feia amb el “sargento”, un tal Agustín Juez. Una nit que el seu pare, per sort, no va sortir, el sergent va ser tirotejat a la Plaça de les Fonts per un grup de persones, però, es va poder escapolir. Un dels atacants va resultar ferit, i sembla ser que es va anar arrossegant fins arribar a l'altra part de la plaça, davant dels antics safareigs, on va morir. Alguns, i sobretot la FAI, creien que no havia estat el sergent qui havia tirotejat aquell home, sinó algú que l'havia disparat des d'un terrat o finestra ja que l'home el van trobar mort a l'altra banda de la plaça on havien passat els fets. Més endavant, quan esclatà la guerra, el seu pare va haver d'entregar la pistola que tenia ja que treballava al banc. Un home de la CNT va comprovar que les bales no coincidissin amb les que havien mort aquell home de la plaça, ja que ell i la seva família vivien allà. La desconfiança doncs, estava a l'ordre del dia.

A partir d'aquesta informació, hem mirat d'esbrinar què és el que realment succeí, i el relat del Salvador Soler és una mostra més de la confrontació social que es va viure l'any 1933, que justament culminà el mes de desembre amb els enfrontaments entre la patronal i sindicalistes, fet agreujat per la victòria de les dretes a les eleccions generals del mes de novembre.

El mes de desembre de 1933 la FAI havia intentar recuperar el terreny perdut i iniciar un alçament a Barcelona i a d'altres poblacions, entre elles Olesa. En aquesta vila es produí un enfrontament entre la Guàrdia Civil i diversos milicians, un dels quals, en Ricard Garcia, resultà mort. Segons la notícia on s'explica el procés i resolució del cas, s'acusa d'extremistes Eugeni Campos

---

¹⁶ DUEÑAS, Oriol. Op. cit., pàg. 88

¹⁷ El mateix dia, el 23 d'agost de 1936, van morir els dos germans Carles Boada Bayona i Marià Boada Bayona.

¹⁸ Entrevista a SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. *DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

Pons i Serafí Aiguadé Canals¹⁹ per haver-se confrontat amb la Guàrdia Civil i d'agredir el sergent Agustín Juez.²⁰ El lletrat que defensà Aiguadé, declarà que aquest sortia, com cada dia de classe, quan es va produir l'atac i que ell no havia fet res. Així doncs, si va ser ferit no fou per la Guàrdia Civil, que disparava de cara, sinó per l'espatlla, cosa que demostrava que no era qui els disparava.

La premsa es féu ressò de la confrontació i la resolució del cas, així, a *La Humanitat*²¹ podíem llegir la crònica transcrita a continuació:

A Olesa de Montserrat: la guàrdia civil és tirotejada: Un mort i diversos ferits

"A primeres hores de la matinada, a Olesa de Montserrat, una parella de la Guàrdia Civil que havia sortit a protegir una línia d'alta tensió, s'ha trobat, als afores de la població, amb un grup d'individus als quals, per considerar-los sospitosos, ha cridat l'alto.

L'esmentat grup ha contestat disparant les seves pistoles contra els guàrdies, que han resultat ferits lleument. En repel·lir l'agressió ha resultat mort per arma de foc un dels agressors i d'altres, ferits, per bé que no podem precisar encara el nombre d'aquests darrers.

Després del tiroteig ha sortit de la caserna un sergent i alguns números més de la guàrdia civil, per tal de fer un reconeixement i protegir els guàrdies ferits. En travessar la plaça de la població, en un dels edificis de la qual hi ha instal·lat el local del Sindicat Únic, la força pública ha estat objecte d'una nova agressió. Els guàrdies han contestat a trets els que se'ls "adreçava" des d'una de les finestres de l'esmentat local.

Dominada la situació, la força pública entrà al Sindicat i es trobà les habitacions del conserge, dos individus estirats a terra i greument ferits per arma de foc, que se suposa ho han estat durant el tiroteig sostingut amb la guàrdia civil. Sembla que han estat practicades algunes detencions i la situació apareix completament dominada.»

L'endemà, el 10 de desembre, a *La Vanguardia*, hi podem trobar l'explicació del governador general, Sr. Selves, explicant com es van desenvolupar els fets. Aquí ens explica l'intent dels anarcosindicalistes de distreure l'ordre públic de Barcelona a través de diverses accions a les rodalies, amb la finalitat d'iniciar

---

¹⁹ Integrant del Comitè Revolucionari d'Olesa i, posteriorment, formà part del consistori municipal que sorgí el 16 d'octubre de 1936, com a regidor representat de la CNT. Font: AHMO (1936)

²⁰ Ambdós foren ferits.

²¹ *La Humanitat*, 9 desembre de 1933

l'alçament a la ciutat amb més tranquil·litat; un dels indrets era Olesa de Montserrat.

Manifestaciones del señor Selves

El gobernador general recibió anoche a los periodistas, haciéndoles las siguientes manifestaciones:

—Como dije ayer, contestando a las preguntas de ustedes, hacía días que se tenía conocimiento de un proyectado movimiento anarcosindicalista, el cual se iba aplazando; pero ayer llegaron a mí noticias de la inminencia del intento, y entonces reuní en mi despacho a las demás autoridades. La reunión se celebró a las seis de la tarde, y tuvo por objeto cambiar impresiones acerca de la situación, explicando yo las medidas adoptadas, las noticias que tenía del movimiento, etc.

Acordamos la adopción de algunas medidas encaminadas a asegurar el aprovisionamiento de la ciudad.

A las siete reuní a todos los que tienen mando de fuerzas, como son los generales de Somanes y Guardia civil, coronel de Carabineros, tenientes coroneles de la Guardia civil, jefe superior de Policía y comandante de los mozos de Escuadra.

La reunión fué corta, porque a los pocos momentos de comenzar tuvimos noticias de los hechos del Prat del Llobregat, lo que motivó que los reunidos marcharan a sus respectivos puestos.

Uno de los objetivos conocidos del movimiento, y que explica muchas cosas, era producir alarma en las afueras, para distraer fuerzas del interior y apoderarse de Barcelona.

Otro de los objetivos era perpetrar actos de sabotaje que pudiera producir la confusión entre las fuerzas del orden público.

Como ya han visto ustedes por la relación de los hechos, el plan querían desarrollarlo en la forma que yo conocía.

No pudieron realizar dos de los principales actos de sabotaje, porque los lugares designados para ello se hallaban fuertemente protegidos por las fuerzas.

En la jornada de ayer sólo entraron en acción las fuerzas de la guardia civil. Dentro de la ciudad, protegida por las fuerzas de vigilancia, seguridad y asalto, no ocurrió nada importante.

Més endavant, concreta en els fets d'Olesa²²

²² La Vanguardia, 10 de desembre de 1933, pàg. 9

En Olesa de Montserrat, cuando salía una pareja de la Guardia civil para prestar servicio de protección a la línea de alta tensión, vieron los guardias a un grupo, al que dieron el alto.

Del grupo partieron varios disparos, a consecuencia de los cuales resultaron heridos los dos guardias.

A pesar de ello, la fuerza repelió la agresión enérgicamente, matando a uno de los agresores y suponiendo que hirieron a varios de los restantes, pues en su huida daban voces quejumbrosas.

Enterado el sargento del puesto de Olesa de lo que ocurría, salió con fuerzas de la Guardia civil, y al pasar por la plaza del pueblo y frente al local donde está instalado el Sindicato, se les hicieron varios disparos.

Los guardias repelieron la agresión y seguidamente penetraron en el local del Sindicato, encontrando en la habitación del conserje a dos heridos en tan grave estado que se supone han dejado ya de existir.

La situación en dicho pueblo ha quedado normalizada por completo.

I continuant amb el tema, *La Vanguardia* del dia 13 de desembre de 1933, ens relata el trasllat dels ferits a Barcelona, la vaga dels obrers i el tancament del local del Sindicat Únic. És quasi un estat d'excepció, patrulles del Sometent, reforç de la Guàrdia Civil i prohibició de formació de grups des de les cinc de la tarda fins a les vuit del matí:

Traslado de los heridos en Olesa.

Registros y clausura del Sindicato Unico

Olesa de Montserrat, 12.—Han sido trasladados a Barcelona en una ambulancia y con toda clase de precauciones los heridos por los últimos sucesos sangrientos, Serafín Aiguader y Eugenio Campos, que, dentro de su grave estado, han experimentado ligera mejoría.

También ha sido trasladado a Barcelona para ser hospitalizado el guardia civil Angel Navarro, que ha de sufrir una delicada operación quirúrgica. Su estado, no obstante, no es grave.

Las fuerzas de la benemérita destacadas en esta población, que han sido reforzadas con algunas parejas, han efectuado numerosos registros e investigaciones, sin llevar a cabo ninguna nueva detención por haberse fugado de sus domicilios y de la villa los principales promotores del movimiento. Sin embargo, se cree que pronto caerán en poder de la justicia.

Hoy han dejado de entrar al trabajo 37 obreros.

La Alcaldía ha publicado un bando prohibiendo enérgicamente la formación de grupos en las calles y en los establecimientos, desde las cinco de la tarde a las ocho de la mañana.

Por la noche patrullan fuerzas de la benemérita y el somatén.

Ha sido clausurado y sellado el local social del Sindicato Unico.

La tranquilidad es completa.—A. Pibas.

L'endemà, a *La Vanguardia*, el Sr. Selves fa referència a unes metralladores que havia col·locat la Guàrdia Civil i també a la mort dels dos ferits.

Esta tarde, acompañado del general Marzo, he estado en el Hospital Militar visitando a los cuatro heridos allí hospitalizados. Tengo la impresión de que ninguno de estos heridos se halla en grave estado.

Los dos guardias civiles heridos en Olesa de Montserrat lo están levemente, tanto que ninguno de los dos ha tenido que ser hospitalizado.

He de hacer resaltar los grandes servicios y la energía de que ha dado pruebas la guardia civil, que en todos los lugares y momentos ha cumplido admirablemente su deber. Y lo mismo las demás fuerzas, que aunque no entraron en fuego, realizaron también una labor muy meritoria, actuando en las calles, a pesar de la lluvia, en la forma que se les había encargado. Así lo he puesto en conocimiento de sus jefes inmediatos, del ministro de la Gobernación y del general inspector de la Guardia civil, señor Bedía.

La situación aparece dominada; pero esto no quiere decir que no crea conveniente extremar todavía más las medidas de protección y vigilancia en toda Cataluña, y especialmente Barcelona capital y Barcelona circunscripción.

Con tal fin, esta tarde convoqué a una nueva reunión de los que tienen mando de fuerzas, asistiendo el general Marzo, el general de Somatenes, los coroneles de los tercios 3 y 19 de la guardia civil, el jefe superior de Policía, el teniente coronel de la Comandancia de la guardia civil de Barcelona provincia y el teniente coronel de Carabineros.

Esta reunión ha tenido por finalidad trazar las medidas de protección y vigilancia que se consideran necesarias en vista de la actual situación.

Ruego a ustedes hagan constar que nadie ha de alarmarse, pues se cuenta con las fuerzas necesarias, y expertas éstas, para dominar todas las situaciones que pudiesen presentarse.

Dijo luego el señor Selves que las ametralladoras de la guardia civil habían sido retiradas de los lugares en que estaban emplazadas; pero que las fuerzas las llevan en camionetas para colocarlas en los sitios que hagan falta.

Manifestó también el gobernador general que se utilizan todas las fuerzas del somatén.

Por último, dijo que no habían fallecido, pero que estaban muy graves, los dos individuos heridos por la guardia civil en Olesa de Montserrat.

Podem llegir també una altra notícia relacionada amb aquest fet a *la Vanguardia* del dia 22 de desembre de 1933 (pàg.8):

EL TRIBUNAL DE URGENCIA

**Condenado a un año, once meses
y veintiún día, por agresión a la
guardia civil**

Continuaron ayer mañana ante el Tribunal de Urgencia las vistas de las causas relacionadas con los pasados sucesos.

En primer término compareció Sebastián Ayala García, acusado de haber disparado contra el sargento de la guardia civil Agustín Juez en el pueblo de Olesa de Montserrat, al producirse un alboroto el día 9 de los corrientes.

Vista la causa el Tribunal condenó al encartado a un año, ocho meses y veintiún días de prisión.

—A continuación se vieron las causas contra Juan Gassó, Pedro Guillén, Narciso Baquer y Gabriel Regueres, y José Iranzo y tres más, acusados de coacciones y de repartir hojas clandestinas.

Visto el resultado de las pruebas el Tribunal absolvió a los referidos procesados.

—También comparecieron ante el mismo Tribunal Carmen Ballester y doce más acusados de coacciones a los obreros de una fábrica de aluminio de Las Corts.

Se condenó a tres de los hombres encartados por el mismo delito a dos meses y un día de arresto y al pago de una multa de doscientas cincuenta pesetas.

A los demás procesados, todos mujeres, se aplicaron dos multas de doscientas cincuenta pesetas a cada una, o, en su defecto, dieciseis días de arresto.

Més endavant poden seguir la causa contra Eugeni Campos i Serafi Aiguadé a la premsa²³.

---

²³ *La Vanguardia*, 23 de febrer de 1934, pàg.7

DE UNOS SUCESOS SANGRIENTOS OCURRIDOS EN OLESA

También ayer se reunió en la Sala primera el Tribunal de urgencia, presidido por don Julio Rodríguez Contreras.

Ante este Tribunal se vió la causa seguida contra Eugenio Campos Pons y Serafín Aiguader Canals, acusados de haber participado en los sucesos extremistas del mes de diciembre, ocurridos en Olesa de Montserrat.

Según el relato hecho por el representante del ministerio público, fiscal don Juan Antonio Altés, del día 8 al 9 del citado mes, en ocasión del movimiento sedicioso de carácter anarquista, se atacó a la Guardia civil en el pueblo de Olesa por parte de dos grupos de sediciosos. Uno de éstos agredió al sargento de la benemérita, Agustín Juez García, el cual repelió el ataque, cruzándose multitud de disparos entre él y los revoltosos. De la colisión resultó muerto uno de los agresores, llamado Ricardo García Bayo, y con heridas los procesados Aiguader y Campos, los cuales fueron a refugiarse al local de la C. N. T., donde fueron encontradas una pistola y un revólver, y junto al muerto García un fusil.

No habiéndose probado la agresión a la fuerza pública, en su calificación provisional, el fiscal consideró los hechos como un delito de sedición, por el cual solicitó, para cada uno de los procesados, la pena de dos años de prisión, y por el de tenencia de arma la de un año de presidio.

El defensor del procesado Campos, letrado don Antonio Fernández, rebatió los argumentos del fiscal, diciendo que no se puede condenar sin tener una certeza absoluta de los hechos, máxime cuando el sargento no pudo precisar si los procesados tomaron o no parte en la revuelta. Alegó que su defendido había estado en el momento en que ocurrieron los hechos en casa de su novia, como acostumbraba a hacerlo cada noche. Al salir se encontró con el tiroteo, siendo herido casualmente. Recordó que su patrocinado no tenía la edad de 18 años, y terminó solicitando su absolución.

El defensor del otro procesado, letrado don Manuel Domínguez, para probar la inocencia de Serafín Aiguader, dijo que cuando volvía de la clase de Mecanografía y Geografía, a donde iba todos los días, se encontró casualmente con el tiroteo, sintiéndose herido por la espalda. Esto demuestra que no fué herido por el sargento de la Guardia civil, por cuanto éste disparaba de cara al procesado. Si fué a parar, desangrándose, a la habitación del conserje de la C. N. T., fué porque esta vivienda era la que se encontraba más cerca del lugar donde cayó herido. El mismo defensor rebatió que el arma encontrada fuera de su patrocinado con varios argumentos. Como conclusión de lo manifestado, el letrado señor Domínguez terminó solicitando la absolución.

Modificadas las conclusiones del fiscal, el Tribunal de urgencia condenó al Eugenio Campos, por ser menor de 18 años, a cuatro meses de arresto por el delito de sedición, y a Serafín Aiguader, por ser mayor de 18 años, a un año, ocho meses y veintiún días de prisión.

Ambos procesados fueron absueltos por el delito de tenencia ilícita de arma.

La banca

Com hem dit a la biografia del nostre informant, el seu pare treballava a la banca d'Olesa de Montserrat. Aprofitem la informació per ampliar un aspecte que s'ha estudiat poc i que és interessant de relatar.

Segons el nostre informant durant la Guerra Civil, el banc va funcionar igual²⁴. Hi va haver algunes empreses que van ser col·lectivitzades, d'altres no. Les que van marxar els amos, es van col·lectivitzar totes i també les grans empreses.

En Salvador ens recorda que l'Ajuntament va emetre paper moneda. Segons el l'estudi d'Antoni Turró²⁵, per acord municipal pres en la sessió del dia 14 de maig de 1937 es creà una emissió de paper moneda per un import total de vint-i-cinc mil pessetes, que es materialitza el 18 de maig de 1937, amb peu d'impremta amb la sigla de la CNT (1 pesseta, 50 cèntims i 25 cèntims). En sessió del dia 10 de setembre, s'acordà crear una nova emissió de paper moneda, aquesta vegada fou efectiva el 14 de setembre de 1937, amb els únics valors d'1 pesseta i 25 cèntims, per un import total de quinze mil pessetes. Destacarem que en aquesta segona emissió n'ha desaparegut la sigla del sindicat anarquista al peu d'impremta. Finalment, en la sessió del Consell Municipal del dia 17 de desembre de 1937, i davant de la total desaparició de la xavalla, s'acordà una nova emissió de paper moneda de 10 i 5 cèntims, per un valor total de deu mil pessetes. Aquesta darrera emissió no s'arribà a produir a causa de la prohibició del Govern central d'emetre paper moneda local a principis de 1938.

El nostre testimoni explicà que, quan es va acabar la guerra, Franco va fer retirar els bitllets emesos per la República ja que no valien. Només valien els dels anys 1928 i 1929, i encara no valien totes les sèries. Tres dies abans que entressin els nacionals a Olesa, els visità el director del banc de Terrassa i es va emportar els arxius, llibres i els pocs diners que hi havia. S'ho va endur tot cap a Terrassa per por que l'oficina fos saquejada. Passats quatre o cinc dies, el seu pare va decidir anar a Terrassa per preguntar què era el que havien de fer. Seguidament, va anar a l'Ajuntament a buscar un salconduit i se n'hi va anar a peu, per la via del tren. Mentre, el director de Terrassa arribava a la fàbrica tèxtil de Can Sedó per retornar tot el material. Aquest va fer avisar el seu pare, però com que ell no hi era, hi va anar el Salvador. El director li va donar tots els papers del banc i un paquet que contenia 100.000 PTA de l'any 1939. Li va ensenyar quines eren les sèries que valien i quines no i, per tant, quins bitllets s'havien de canviar.

---

²⁴ Tot i que en el dossier de l'itinerari sobre la guerra civil a Terrassa, editat pel Museu de Terrassa, es parla de la col·lectivització en aquesta ciutat: " (...) un altre organisme que es crea a la ciutat amb la finalitat de consolidar el procés col·lectivitzador és el comitè de Banca de Terrassa, també per part de dirigents de l'Associació d'Empleats i Tècnics i del POUM. La creació del comitè de Banca donarà mobilitat al diner del Comitè d'Indústria i una fiscalització de tots els moviments que es produïen en l'àmbit industrial".

²⁵ TURRÓ, Antoni: *Les Emissions monetàries oficials de la Guerra Civil (1936-1939)*, Societat Catalana d'estudis Numismàtics II. Institut d'Estudis Catalans, pàg. 167. Barcelona (2007).

D'entrada, només podien canviar els bitllets que fossin vàlids, els altres els havien de guardar. Quan ja havia passat un mes, llavors va arribar la "recogida del papel moneda del enemigo". El Salvador, el que no entenia era el fet que si no valien els diners, *per què els feien tornar i entregar "bajo pena de delito de guerra"*.²⁶

Al llarg d'aquests dies de canvi es va trobar amb la desagradable situació d'algú que anava al banc i se li havia de dir que els bitllets que portava no valien.

El Salvador ens recordava que aleshores havien de calcular a mà, perquè no hi havia calculadores, els diners reals que tenia cada compte corrent o llibreta. Si la quantitat de diners que tenia un client al seu compte havia augmentat a partir del 18 de juliol i durant la Guerra, llavors s'havien de fer una sèrie de càlculs que feien que aquella persona tingués en realitat menys diners dels que posava que tenia. De cada una d'aquestes quantitats es calculava quin valor tenien i s'ingressaven en un compte a part que tenia per nom *Acreeedores por desbloqueo de incrementos*. Si el saldo final al desembre del 1938 era inferior al del 18 de juliol de 1936, llavors valia tot.

Els Fets de Maig

En Josep Bayona entrà al govern municipal després dels Fets de maig de 1937. Què va provocar aquests fets que canviarien la fesomia política de Catalunya, però també d'Olesa de Montserrat? Un any abans que el nostre protagonista fos nomenat Conseller del consistori d'Olesa de Montserrat, concretament el 18 de juliol de 1936, s'havia produït el cop d'estat del General Franco i havia esclatat la Guerra Civil. A Barcelona la insurrecció fracassà gràcies a l'acció de la població civil i a les forces de l'ordre que donaren suport a la República, però també és cert que a partir del 19 de juliol hi hagué algunes organitzacions polítiques i sindicals que disposaren d'armes.

Per altra banda, recordarem que el bàndol que defensà la República era un col·lectiu molt heterogeni i des d'un principi es van fer patents les diferències. Com diu Ferran Vital: *A diferència dels insurrectes, el bàndol republicà era un mosaic de idees, projectes i ideologies*.²⁷

Les diverses estratègies per guanyar la guerra, l'inici de les derrotes, les diferents orientacions del govern republicà i la substitució de les milícies per un exèrcit regular van fer que aquest mosaic del qual parlàvem abans, no encaixés del tot, i en algun cas es fracturés. Per un cantó la CNT i POUM volien guanyar la guerra a través de la revolució, els altres, volien guanyar primer la guerra que possibilitaria la revolució social posterior.

---

²⁶ Entrevista a SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. *DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

²⁷ Els fets del maig del 37": *Sapiens* <http://blogs.sapiens.cat/historiadorvital/autor/>[data de consulta: 10 d'agost de 2017]

La fractura es produí el 4 de maig de 1937 quan homes armats de la Generalitat i del Govern republicà, supervisats per membres del PSUC, van ocupar l'edifici de la Telefònica de Barcelona, que aleshores tenia un valor estratègic considerable, i fou llavors quan la CNT-FAI va respondre amb força a l'agressió. En realitat era una pugna pel poder. Començà una lluita entre les forces armades republicanes i Mossos d'Esquadra contra els milicians llibertaris i del POUM, que durà fins al dia 7 de maig. Segons l'autor abans citat²⁸, el resultat fou una enorme cicatriu: persecució de membres de la CNT i del POUM, proclamació de l'estat d'excepció, supressió de la llibertat d'expressió i la formació d'un nou govern.

A Olesa, aquestes tensions també existien abans dels Fets de Maig i es fan evidents al govern municipal amb les desavinences entre la CNT i la resta de membres del consistori.²⁹

Així, l'alcalde Miquel Matas, amb altres membres del seu grup d'ERC, van presentar la dimissió el 26 d'abril de l'any 1937, tot i que acceptaren la proposta d'altres grups de mantenir-se en el càrrec fins a trobar una sortida a la crisi.

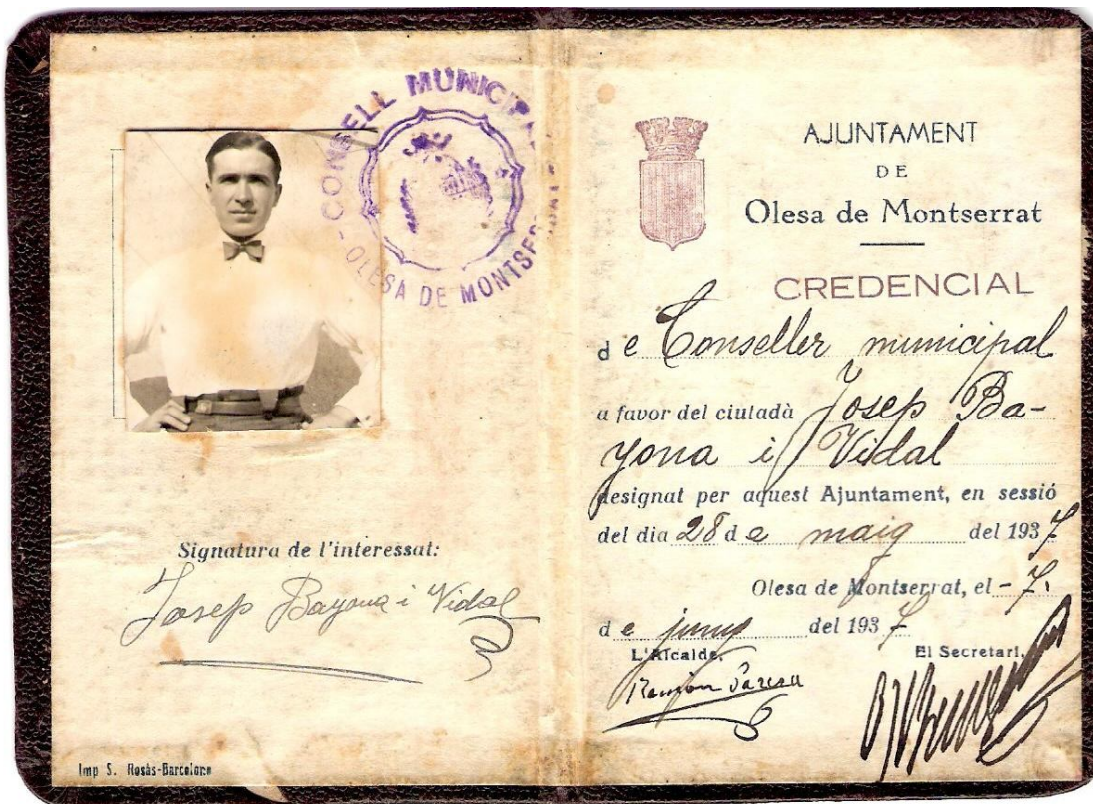
No fou fins al 28 de maig de 1937³⁰ quan es formà un nou govern presidit per Ramon Parera Figueras, també d'ERC, que obtingué en la votació celebrada al ple municipal una majoria absoluta. Formaren part d'aquest govern membres d'ERC, CNT, PSUC, Unió de Rabassaires i Acció Catalana Republicana. La majoria dels membres nomenats accedien per primera vegada a l'Ajuntament, com és el cas de Josep Bayona que entrà com a representant d'ERC i ocupà aquest càrrec –formava part de la Comissió de Cultura– fins que el deixà per incorporar-se al front l'any 1938.

---

²⁸ Ibidem.

²⁹ Un exemple de la tensió existent el trobem quan la CNT manifesta no estar d'acord amb la dissolució de les conselleries de Seguretat interior i de Defensa decretada per la Generalitat i vota en contra. Acta Municipal 12 març 1937. AHMO.

³⁰ Acta municipal del 28 de maig de 1937. AHMO.

Credencial de conseller municipal de Josep Bayona. Font: arxiu familiar

El mes de juliol de 1937 esclatarà un altre conflicte, conseqüència dels fets abans explicats, que portarà el municipi al trencament de les relacions entre la CNT i les altres forces polítiques representades a l'Ajuntament. La CNT sortí del govern de l'Ajuntament a causa de lluita d'aquest sindicat amb el govern municipal d'ERC i El PSUC pel control de la Torre Ubach³¹ –cal Vador Bruixa– en mans del sindicat des de l'inici de la guerra. Joan Navarro Amat escrivia un article titulat "La retirada dels Consellers de la CNT del Consell Municipal" a la revista *L'impuls*, una publicació mensual editada per Esquerra a Olesa, en el qual explica aquest conflicte:

(...) Per què s'han de retirar? Molt senzill, perquè la C.N.T. havia requisat la Torre Ubach. ¿i aquesta requisita era legal?. No. Ja que el propietari que l'habitava no ha estat considerat feixista, i és que el fet de tenir una Torre i ésser director o majordom d'una fàbrica, no vol dir ésser feixista, i és que per considerar un ciutadà feixista, entenc jo, que hi té d'haver comprovants com ha ajudat moral i materialment a preparar el moviment criminal que va aixecar-se el dinou de juliol; però es dóna el cas que a aquesta persona la mateixa organització li proporcionà altre allotjament, i així *poguer* instal·lar en

³¹ Un edifici que es troba situat davant de l'actual Ajuntament; és un edifici residencial a la confluència dels carrers de la República Argentina, de Salvador Casas i de Lluís Puigjaner. Va ser propietat de l'empresari tèxtil Salvador Ubach. Aquesta torre tenia gran simbolisme per als obrers olesans ja que era el centre de reunió dels empresaris de la vila. Quan la CNT incautà la torre hi vivien els dos germans Ubach, l'Ignasi i l'Antoni, amb la seva família. Sabem per la néta de l'Antoni, la Júlia Ferrà, que els seus avis marxaren a viure tot aquest temps en una vivenda situada prop de l'estació de tren.

la *sosdita* Torre una dependència més de les moltes que tenien instal·lades (...)³².

La resistència dels membres de la CNT féu que fins i tot arribessin a instal·lar una metralladora per tal de controlar els moviments que es produïssin a la casa de la vila. El cert és que les forces d'ordre públic van fer marxar els militants anarquistes de l'edifici i retornaren les claus a l'Ajuntament, que aprofità per quedar-se la Torre.

Segons Oriol Dueñas, un fet similar passà el 24 de juny de 1937, quan es produí l'assalt de l'Ateneu Cultural Llibertari per part dels guàrdies d'assalt vinguts expressament des de Barcelona, fet que provocà que el 22 de setembre la CNT retirés la seva representació al consistori³³. En aquesta escomesa s'incautaren els llibres de la biblioteca llibertària, alguns mobles i una llibreta d'estalvis.

La repressió

El final de la Guerra Civil i l'entrada de les tropes franquistes a pobles i ciutats anava acompanyada de les detencions de persones que havien manifestat la seva simpatia per la República, ja sigui de forma significativa o no. En Josep Bayona però, no va voler marxar en acabar la guerra perquè deia que no havia fet res, tot i que la seva família li insistia perquè s'amagués. Quan tornava del front, l'any 1939, va passar per Terrassa on vivien familiars seus, i aquests li van demanar també que no tornés a Olesa, però ell no en va fer cas, ja que Franco havia dit per la ràdio que els qui no havien comès cap crim no els passaria res.

En Josep Bayona, com a conseller de l'Ajuntament i membre d'ERC va ser detingut juntament amb altres persones de la vila entre el 10 i el 13 de febrer de 1939³⁴. En un començament van ser tancades a l'edifici del Círcol³⁵, en espera de ser trasllades a Barcelona.

La pressió d'un grup de veïns i veïnes, en el que es coneix com el "Judici de les vídues"³⁶ va precipitar però, els fets i el seu tràgic desenllaç. Durant cinc dies les vídues declararen i acusaren els que deien que eren els culpables de la mort

---

³² *L'Impuls*. Segona època, 17 de juliol de 1937, núm. 14, pàg. 3. AHMO

³³ DUEÑAS, Oriol, Op.cit., pàg. 213.

³⁴ No se sap amb seguretat el dia.

³⁵ El Círcol (Centre Cultural Recreatiu Obrer), inaugurat l'any 1901. S'hi feien tota mena de balls, espectacles, teatre, cinema i s'hi representava La Passió. En arribar la Segona República, es va polititzar i entrà a formar part d'Esquerra Republicana de Catalunya, però les seves activitats van continuar sent recreatives i només actuava políticament en temps d'eleccions. Dies després de l'entrada dels nacionals a la vila, aquest local es va fer servir per jutjar persones considerades roges i va passar a mans d'Educación y Descanso, que hi va fer funcionar un saló cafè, amb ball i cinema.

<http://www.olesademontserrat.cat/site1/files/doc22155/guerra-civil-a-olesa-de-montserrat-def.pdf> [Data de l'última consulta: 28 de desembre de 2016].

³⁶ A causa de la participació de les mullers dels assassinats entre 1936-37.

dels seus marits. En acabat, es tancaren els detinguts a les cotxeres de l'hotel Gori i, sense avisar ni els detinguts ni familiars, a la matinada del 19 de febrer de 1939, 15 soldats de les tropes franquistes que havien ocupat Olesa el 25 de gener del mateix any van ser requerits per traslladar els presoners cap a Barcelona, però en arribar a Abrera, en Josep Bayona i altres 20 olesans, el soldat parla de dotze més foren afusellats al cementiri sense cap mena de judici.³⁷

En Joan Llarch, col·laborador de *La humanitat*, el 30 de gener de 1979, publicà el testimoni escrit d'un soldat gallec, en Manuel Prado, que formà part dels soldats franquistes de l'escamot d'execució i que aprofitava l'ocasió per demanar perdó al poble d'Olesa i als familiars dels afusellats.

---

³⁷ A la matinada del 19 de febrer de 1939, 12 presos van ser traslladats a Abrera i afusellats per soldats franquistes al cementiri, entre ells dues dones, en aplicació de la *Ley de fugas*. Un altre grup de 8 presos van ser afusellats per membres de FET y de las JONS. Font: Figueras Bartés, Guillem. *Fèlix Figueras, alcalde d'Olesa afusellat pel franquisme*. Fundació Josep Irla. Barcelona, 2015.

Olesa de Montserrat

EL PRIMER FRANQUISTA QUE DEMANA PERDÓ

Joan Llarch, col·laborador de LA HUMANITAT, ha aconseguit el testimoni escrit i rubricat d'un soldat gallec, Manuel Prado, enrolat en les files franquistes i que, amb aquestes, entrà a Catalunya l'any 39. Manuel Prado formà part d'un escamot d'execució de catalans a Olesa de Montserrat. Heus aci el seu testimoni: "Cumpli los veinte años estando ya muy cerca de Barcelona. Avanzábamos a marchas fuerza-

das desde Tarragona. De tal manera que, a veces, ya echada la noche encima nos acostábamos pero, al cabo de una o dos horas de descanso, recibíamos la orden de reanudar la marcha y el avance. Así lo hicimos recorriendo toda la costa.

Los veinte años los cumplí al llegar a Castelldefels. Era el día 25 de enero de 1939.

Al día siguiente, 26, pasamos el río Llobregat. Hacia las cuatro de

la tarde, hallándonos todavía mojados por haber vadeado el río, recibimos la orden de reemprender la marcha para avanzar y entrar en Barcelona.

Sólo recuerdo de entonces que llegamos a la Plaza de Cataluña y, de ahí, por las Ramblas, descendimos hasta el Barrio Chino donde nos emplazaron en los tejados. No sucedió nada anormal.

Al día siguiente nos llevaron a Badalona. A unos se nos alojó en centros que habían sido sindicatos y a otros en chabolas que estaban en la playa, muchas de las cuales disponían de literas. A mí me tocó una de estas últimas. Ignorábamos si seguiríamos adelante, hacia Gerona.

"Radio Macuto" funcionaba lo mismo que siempre y por él se comentaba que nos llevarían a los pueblos de la provincia para colocar en ellos alcaldes afectos al "Movimiento".

Este último comentario resultó ser el más acertado.

El barbero de Olesa de Montserrat tuvo mucho trabajo cortando el pelo a mujeres "rojas".

Veinticuatro horas después, partimos hacia Collbató; proseguimos hacia Monistrol de Montserrat, Castellbell del Vilar y Esparreguera.

Por el puente del Llobregat fuimos a Olesa, donde se nos alojó en el Grupo Escolar.

En los pueblos anteriores a Olesa todo se había desenvuelto sin novedad.

En Olesa, sin embargo, a los primeros días de nuestra llegada, el barbero —ignoro si actualmente vive—, tuvo que cortar el pelo a mujeres comprendidas entre los 16 y los 26 años.

El pobre barbero estaba tan

(passa a la pàg. 8)

Plaça de Maria Pita (La Corunya 1938). Manuel Prado, a la dreta, als dos mesos d'haver-se integrat a l'exèrcit franquista. Obligatòriament va formar part d'un escamot d'execució al gener del 1939, a Olesa de Montserrat (Baix Llobregat).

EL PRIMER FRANQUISTA QUE DEMANA PERDÓ

(ve de la pág 1)

afectado por la tarea a que le obligaban que apenas comía; sus lágrimas rodaban mejillas abajo, por la cara, como si fuera él el castigado. Todas aquellas mujeres sufrían aquella humillación a causa de las denuncias en las que se las acusaba de ser "rojas".

La ejecución. A los infelices que llevaban a matar se les oía el ruido de sus tripas removidas.

Al cabo de tres días, una noche, cuando estábamos durmiendo plácidamente, el "imaginaria", acompañado de un sargento, nos despertó a quince de nosotros.

Extrañados por lo intempestivo de la hora, preguntábamos si acaso se había dado orden de abandonar el pueblo. El sargento nos aclaró: "No, muchachos. Tenemos que conducir a doce presos a la cárcel Modelo de Barcelona".

Nos vestimos inmediatamente.

Luego de pasar revista de armas, formados y en marcha nos condujeron a un lugar que se encontraba muy cerca del Casino de Olesa, del que, en aquel entonces, decían que era la cárcel del pueblo.

Reunieron a los doce presos, los cuales también habían recibido la noticia de que se les iba a trasladar a la cárcel de Barcelona.

Era ya de madrugada y se veía todo muy bien. A mí me extrañó mucho que no estuviera a punto ningún coche para realizar el traslado de los presos hasta Barcelona. Creo que al resto de mis compañeros se les ocurrió lo mismo.

Nos pusimos en marcha y pasamos con los presos frente al

Grupo Escolar, hacia el puente que había sido volado. Me tranquilicé, librándome de mi anterior extrañeza porque advertí que por el puente destruido no podían pasar coches. Llegamos a la carretera, cerca de Esparreguera.

Pero tampoco en aquel punto aguardaba ningún camión, ni otro medio de transporte.

Ya nos escamamos todos los que íbamos. Tanto más al ver un camino vecinal, a la izquierda y a unos doscientos metros, unos cipreses, nos convencieron de la trágica realidad.

Comenzamos a oír las protestas de los conducidos y "el ruido de sus tripas", al darse cuenta de lo que les iba a ocurrir.

Costó trabajo conducirles hasta la pared del cementerio. Por mi cuerpo y creo que lo mismo en la mayoría de mis compañeros —los cuales, por su juventud, eran de igual edad a la mía—, que llevaban más de quince meses de guerra y habían sobrevivido a una batalla tan atroz como fue la del Ebro.

Por fin llegamos.

De los doce presos hicieron dos grupos: uno compuesto por seis hombres y, el otro, por cuatro hombres y dos mujeres. La de más edad no creo que sobrepasara los treinta años.

Después de la ejecución quedaron tendidos los doce.

Nosotros emprendimos el regreso a nuestro acuartelamiento.

Tres horas más tarde mandaron a formar de nuevo: resultaba que faltaban tres de los fusilados en la tapia del cementerio.

Fusilado, por segunda vez, con los dos que le habían recogido herido

Salió una Sección para hacer una descubierta. "Radio Macuto" volvió a funcionar.

Se corrió la voz de que dos de los fusilados habían sido hallados muertos cerca del cementerio. Habían llegado donde fueron encontrados arrastrándose hasta desangrarse por completo.

Pero faltaba uno.

Fue capturado más tarde en una masía, en compañía de otros dos, que le habían dado cobijo y protección.

Ya eran tres más, o mejor dicho dos, pues los últimos también fueron fusilados en el mismo cementerio de Olesa.

Me tocó enterrarlos ayudado de mis compañeros.

Fue aquél, un caso que afectó profundamente mi vida. Les juro que cuando escucho unas tripas que se revuelven, vuelvo a ver a todos aquellos desventurados.

Uno de los tres últimos, antes de matarlo, me entregaba un reloj para que lo diese a su familia. Me negué. Le aconsejé lo entregase al cura.

Este es un recuerdo muy amargo de mi permanencia en el 21 Bon. de Zaragoza que, en aquellos días, lo mandaba el capitán don Mariano Pérez, en ausencia del comandante, por hallarse éste de permiso.

No he olvidado, por lo mismo, el pueblo de Olesa de Montserrat y pido perdones a los familiares de todos aquellos infelices fusilados por su ideal."

Malgrat que, segons consta en el certificat de defunció, Josep Bayona, va morir el 12 del novembre del 1938 en el Front del Segre”, “a consecuencia de heridas de guerra”, a ell, com hem vist, però, el van afusellar l’any 1939 al cementiri d’Abrera juntament amb altres olesans resultat de l’anomenat “judici de les vídues”. Per tant, l’Acta de defunció és incorrecta³⁸ i, a més, en no dir a quin bàndol estava, al Front del Segre, es podia interpretar com volguessis.

Pensem, però, que aquest certificat de defunció, com molts altres en les mateixes circumstàncies, podria ser expedit sense gaire rigor, amb la finalitat principal de disposar d’un document que acredités la defunció per poder tenir dret a la pensió de viduitat o d’orfandat. En Francesc X. Puig ho documenta en redactar la biografia de Joan Llorens Domingo³⁹

---

³⁸ Al nostre testimoni li estranyava que la seva dona cobrés una pensió d’orfandat, encara que fos una misèria en un principi.

³⁹ *Josep Joan Llorens Domingo (1938-2008)*; Retrat 37, pàg.9. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú (2011)

Número 5

Nombre y apellidos

José Bayona Vidal

En OLESA DE MONTSERRAT
 provincia de Barcelona, a las once y
 minutos del día trece de Enero
 novecientos cuarenta y cuatro ante D. Juan Delmas
 Caneris, Juez municipal y D. Antonio
 Branner Branner, Secretario
 se procede a inscribir la defunción de D. José Bayona Vidal
 de edad treinta y nueve
 años, natural de Caselles y Vila provincia
 de Barcelona, hijo de D. Juan
 y de Doña Angela
 domiciliado en la calle de M. Caneris
 núm. 40, piso de profesión textil
 y de estado casado con Teresa Camps Monsal de
 cuyo matrimonio dejó una hija llamada
 Angela
 falleció en el Puerto del Segre el día 12 Noviembre
 de 1918 a las [redacted] minutos, a
 consecuencia de [redacted]
 según resulta de la inspección ocular
 y reconocimiento practicado, y su cadáver habrá de recibir sepultura en el
 Cementerio de

Esta inscripción se practica en virtud de Decreto dictado por el M.º
 D.º J.º de Primera Instancia e Instrucción de
 este partido de fecha 14 de Enero de 1918

consignándose además que se ignora si tuvo
 habiéndola presenciado como testigos, D. Juan Puig Batallé
 y D. Feliciano Rovira Alameda
 mayores de edad y vecinos de esta villa

Leída esta acta, se sella con el del Juzgado y la firma el Sr. Juez,
 los testigos y de que certifico.

Juan Delmas
 Juan Puig
 F. Rovira

Antonio Branner

Certificat de defunció de Josep Bayona Vidal. Font: arxiu familiar

Podria ser que la familia es volgués acollir al decret de 23 de noviembre de 1940, sobre «Protección del Estado a los Huérfanos de la Revolución Nacional y de la Guerra» pel qual el Govern espanyol assumia la protecció dels orfes a conseqüència de la guerra.

Ens confirma aquesta possibilitat Carme Jiménez, en clarificar els beneficiaris i condicions d'aquest decret:

Tanmateix, i d'acord amb l'esperit de la consigna franquista «Patria, justicia y pan»⁴⁰, la protecció del decret s'establia de forma genèrica per a l'orfanat derivada de «la Revolución Nacional y la Guerra», sense distinció de les causes concretes que l'havien motivat ni del bàndol en què haguessin militat els pares: «En ningún caso será ampliada la investigación para esclarecer el motivo concreto del desamparo ni el desigual grado de gloria o la simple carga de dolor que hacen necesario el remedio. Como desprovista de sentido hereditario, la culpa de cualquier proceder antinacional cesa ante el huérfano precisado de la ayuda común, y no cabe, junto a él, otra medida que la abierta generosidad de asegurar, para el mejor Servicio de la Nación, la promesa que su juventud encierra.»⁴¹

El nostre informant, en Salvador Soler, gendre de Josep Bayona, ens explicà que quan aquest va ser mort, es va fer córrer pel poble que en Josep formà part d'un grup de persones del Círcol que confeccionà una llista de gent d'Olesa que s'havia d'anar a buscar a causa de la seva ideologia conservadora. Al Salvador això li costava de creure. Més aviat pensava que aquesta llista es va fer amb l'ànim d'emparar aquesta gent, ja que si primer els agafaven ells i els portaven a la presó Model, segur que no els passaria res i era, per tant, una manera de protegir-los dels excessos revolucionaris de les patrulles de control.

El Miquel Matas, alcalde d'Olesa en temps de Guerra, va començar a anar per les cases amb una camioneta per agafar gent de dretes i portar-los cap a la Modelo. Primer la gent es va disgustar però després ho van entendre ja que l'alcalde deia: "Perquè no ens en matin ni un de més, hi ha una solució: foteu-los a la Model que allà estaran tranquils, segurs".⁴²

Una persona de dretes, li comentà al nostre testimoni que el Matas els havia posat a la presó i que per això s'havien salvat.

Al llarg d'aquest projecte, hem constatat que molts dels nostres represaliats en alguna ocasió havien salvat vides d'algun convilatà seu a mans dels revolucionaris. Era també la intenció de la Generalitat de Catalunya i, a més, s'ha de contextualitzar en unes poblacions on tothom es coneixia i, a vegades, es trobaven amb familiars i coneguts de diferent ideologia, però al capdavall gent propera.

El nostre informant ens comentà que diverses persones del poble li havien explicat que el seu sogre havia alertat algunes persones de dretes del risc que corrien i els havia avisat que s'amaguessin o marxessin. També ens contà que una família li havia confirmat que el Josep Bayona havia anat mig d'amagat a avisar-los. Segons Soler, i com hem apuntat anteriorment, la gent que anava a

---

⁴⁰ *Boletín Oficial del Estado*, núm. 336, 1/12/1940, p. 8253-8255.

⁴¹ GIMÉNEZ AVELLANA, Carme *Els orfes de la Guerra Civil a Granollers*. *Ponències Revista del Centre d'Estudis de Granollers*, 19, 159-172; pàg. 161 (2015)

⁴² Declaracions del nostre testimoni, entrevista del 30 de desembre de 2008.

buscar totes aquestes persones, els "incontrolats", eren de fora però els que els conduïen a les cases eren d'Olesa.

En Salvador va saber amb el temps qui era la persona, concretament una dona, que havia denunciat el Josep. Segons ell, les raons no eren pas d'ordre polític sinó personals. Quan van arrestar en Bayona, aquest no entenia el motiu de l'acusació i detenció, i li demanava a la seva esposa: "Vés a trobar la Maria⁴³ i que t'expliqui a veure què li he fet jo" Per què em denuncia? De què m'acusa?"⁴⁴

La repressió també arribà a la família, per exemple, l'Angelina Bayona, no havia pogut viatjar a Núria amb uns familiars seus que vivien a Terrassa perquè les autoritats no li van voler fer un salconduit perquè era filla d'un roig.

En finalitzar la guerra, es constituí el nou ajuntament franquista, concretament el dia 26 de gener de 1939, presidit per l'alcalde-gestor, Ignasi Ubach Casanovas.

D'aquest alcalde, el nostre testimoni ens relatà que va ser empresonat a la presó Model –amb ell– i quan estava a punt de sortir, va veure que hi havia una patrulla a fora que l'esperava i –aconsellat per un exguàrdia civil d'Olesa que estava com ell empresonat– va decidir quedar-se a la presó, probablement perquè se sentia més segur a dins que a fora⁴⁵.

---

⁴³ Aquella senyora, la Maria (hem omès el cognom per voluntat de l'informant), el va acusar de la mort del seu marit.

⁴⁴ Declaracions del nostre testimoni, entrevista del 30 de desembre de 2008.

⁴⁵ Entrevista a SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. *DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

Una neboda d'Ignasi Ubach, la Júlia Ferrà, ens confirma aquest fet d'una altra manera: *la meua àvia ens explicà que la Maria, la dona de l'Ignasi, va anar a entrevistar-se amb el director de la Model demanant-li que fes el possible perquè no el deixessin sortir de la presó ja que a fora corria perill. Això va fer que es passés més temps a la presó del que li corresponia.*

El nostre testimoni: SALVADOR SOLER SANAHUJA

Salvador Soler Sanahuja va néixer el 18 de maig de 1925 a Olesa de Montserrat. Eren quatre germans –dos van morir de petits. Va viure durant molts anys a la Plaça de les Fonts, en un edifici (antiga fonda) on hi havia a la planta baixa, a una banda, el Banc Comercial de Terrassa i a l'altra, la vivenda dels seus pares. Més endavant, quan es va casar, anà a viure en un dels pisos del mateix edifici.

En Salvador des ben jovenet treballà al banc, com el seu avi i el seu pare. Primer ho va fer, al Banc Comercial de Terrassa, després, aquest banc va passar a ser el Banc Comercial Transatlàntic, d'on va ser-ne director fins que es va jubilar.

Es va casar amb l'Angelina Bayona Camps, el 19 de juny del 1953 i van tenir cinc fills. Va seguir vivint, com ja hem esmentat, a la Plaça de les Fonts, nom amb que sempre s'ha conegut malgrat els canvis en el nomenclàtor. Com ens recordà en Salvador:

Primer es va anomenar Plaça de la Constitució, i del 1931 al 1939 va ser la Plaça de la República. Quan va entrar Franco li van posar Plaça de la Constitució però ho van treure de seguida perquè van veure que no hi havia Constitució, que l'havien "pifiat" i llavors li van posar Plaza Nacional.⁴⁶

Va estudiar a *les Escoles* (actual Mare de Déu de Montserrat) i a l'Acadèmia Povill on hi va estar tres anys (1935- 1938). Quan va començar l'escola, però, ell ja sabia llegir i escriure ja que un mestre, familiar seu, que vivia al mateix edifici que ell n'hi havia ensenyat. És per això que, quan va anar a l'escola, el van posar en un curs superior al que li corresponia.

Als 13 anys, va començar a treballar al banc, concretament el 14 de setembre del 1938 i durant més d'un any va estar treballant sense cobrar. El seu pare ja hi treballava fent de cobrador, i va ser ell qui proposà al director que el seu fill entrés a treballar al banc quan un dels seus empleats, el Miquel Galcerán, que aleshores era l'alcalde d'Esparreguera, es va incorporar a files. D'aquesta manera, el director no es quedava sol a l'oficina perquè el pare del Salvador, en fer del cobrador, sempre estava fora. Recorda que el primer client que va atendre ell va ser el Fèlix Figueres (exalcalde). Com a anècdota, direm que el banc i la vivenda del Salvador es comunicaven, de fet la sortida d'emergència donava directament a la seva habitació.

---

⁴⁶ Entrevista a SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. *DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

Durant el govern de Primo de Rivera, el seu pare i el director del banc, eren del Sometent i això els permetia tenir armes dins del banc. Abans de la Guerra, hi havia algun guàrdia civil per por als atracaments.

Al llarg de la seva vida en Salvador ha estat vinculat a dues entitats molt arrelades al poble, el Club Bàsquet Olesa, d'on va ser president i ocupà també altres càrrecs, i la Passió.

A la Passió, hi començà a participar l'any 1940 i hi estigué vinculat fins a l'any 2002. Va formar part del patronat de la Passió i va ser-ne el president des de l'octubre de 1977 fins al juny de 1978⁴⁷. A la Passió interpretà diferents papers, però és conegut, sobretot, pel seu paper de Judes.

L'any 1983 un fort incendi destruï el teatre de la Passió. En les negociacions posteriors que es van produir per decidir on calia ubicar el nou teatre, ell era dels qui defensava que calia construir un nou edifici en un altre emplaçament i s'oposava a que una de les opcions presentades fos la d'ensorrar el teatre del Salistes per construir-hi el nou.

El seu vincle amb la Passió venia de lluny ja que el seu avi havia fet el paper de Caifàs. Després del parèntesi de la Guerra Civil, quan es van reemprendre les representacions de la Passió, a l'any 1940, els seus pares el van animar a sortir-hi. El seu pare, quan era jove, era del Círcol⁴⁸. Amb el pas del temps, el Círcol va anar creixent i va entrar gent més radical, fet que va provocar certes desavinences entre ells. Al final, el seu pare juntament amb altres persones van deixar d'anar-hi. No se sap si van marxar voluntàriament o els van fer fora. Quan els carlins, a l'any 1931 van reorganitzar la Passió als Salistes⁴⁹, van demanar al seu pare que portés la taquilla, cosa que va fer durant dos anys. Després, li van dir que ja ho faria un dels seus. Ell ho va entendre, ja que no era carlí, i fins i tot va col·laborar durant uns dies amb ells per fer el traspàs d'informació i explicar-los la feina. La seva germana, no fa massa, va trobar una carpeta amb el taquillatge de l'any 1932 – 1933 i el Salvador la va portar a l'arxiu municipal.

---

⁴⁷La renúncia al càrrec de Joan Dalmases obligà a escollir un nou president i l'elecció recaigué en el vice-president Salvador Soler que exercí el càrrec provisionalment. Citat a BAYONA, A; VALLDEPERAS, E. *LA PASSIÓ D'OLESA. PAS A PAS. 1850-2010*. Ed: Comunitat Minera Olesana, Ajuntament d'Olesa de Montserrat. 2013. Pàg. 265.

⁴⁸Al Círcol (Centre Cultural Recreatiu Obrer) s'hi feien tota mena de balls, espectacles, teatre, cinema i s'hi representava La Passió. En arribar la Segona República, es va polititzar i entrà a formar part d'Esquerra Republicana de Catalunya, però les seves activitats van continuar sent recreatives i només actuava políticament en temps d'eleccions. PÉREZ, A. *GUERRA CIVIL A OLESA DE MONTSERRAT*. Ajuntament d'Olesa, 7 de juny de 2013. <http://www.olesademontserrat.cat/site1/files/doc22155/guerra-civil-a-olesa-de-montserrat-def.pdf>. [data de consulta: 5 setembre 2017]

⁴⁹ Durant la dècada dels anys vint i trenta, la Passió es representà en dos teatres diferents, al Teatre Olesa, conegut com el "Salistes" perquè els seus membres eren de dretes i seguidors del diputat de tendència monàrquica Alfons Sala, construït el 1922 i al teatre del "Círcol", (Centre Cultural Recreatiu Obrer) construït l'any 1901. Anteriorment, també hi hagué dues companyies que representaven la Passió, una al Teatre Principal (clausurat al 1917-1918) i l'altra al Círcol.

El seu avi patern era anticlerical, d'esquerres i republicà. El seu pare, tot i no ser creient, va arribar a admirar molt a Mossèn Lluís Sitjà perquè deia que era dels que "practica el que predica". Aquest mossèn va estar a Olesa des del 1949 fins a principis dels seixanta. La seva mare, en canvi, sí que era creient. Als actes religiosos, com per exemple, els misteris de Setmana Santa que s'organitzaven al poble, el Salvador hi participava mig d'amagat. Un dia el seu pare va arribar a casa tot enfadat perquè li havien dit que el Salvador era del Casal Catequístic. El seu pare, però, es feia amb tothom i era una persona moderada, d'orientació centrista. En Salvador, ens digué que ell és creient però "amb matisos" i que a mida que s'ha anat fent gran, ha començat a tenir més dubtes "no crec ni deixo de creure" tal com diuen a la Passió. Políticament es situaria al centre.

Del període de la postguerra, el Salvador ens explicà que tots els que no eren del Frente de Juventudes els obligaven a anar a fer "Instrucció" davant de l'Ajuntament: *deien que això et servia després pel servei militar.*⁵⁰ Un dia, ens comentà, que estant tots els joves en formació, els van fer un sermó dient-los que s'havien de fer del Frente de Juventudes, i els van dir que tots els que es volguessin apuntar "*diesen un paso al frente*" però, ningú es va bellugar, de manera que, a la setmana següent, els van dir que tots els nois que nomenessin fessin un pas endavant i així van quedar la majoria apuntats: "*Desde hoy sois del Frente de Juventudes, pasado mañana pasad a recoger los uniformes*"⁵¹, els digueren. Al cap de quatre o cinc anys d'aquest fet, al Salvador, el van declarar inútil total (per miopia), de manera que es va lliurar de la mili. Llavors va anar al Front de Joventuts a tornar l'uniforme, i va dir: *Teniu, no tinc perquè venir aquí.* i no s'hi va acostar més.

El pare del Salvador després de la guerra venia xampany. Hi havia però, una altra persona que era falangista que també en venia, i com que no li interessava la competència va utilitzar la seva influència per fer que els de la Falange l'anessin a buscar un parell de vegades per espantar-lo. Al final no va passar res perquè el seu pare era família de l'alcalde, Salvador Ubach, que intercedia per ell. Es tractava, com en d'altres casos, de revenges personals.

En Salvador també va estar molts anys vinculat al Club bàsquet Olesa, d'on va ser-ne president des de l'any 1971 fins a l'any 1981. En aquesta entrevista ens recorda que el bàsquet va néixer al Casal, abans de la Guerra i que un cop finalitzada aquesta "El Front de Joventuts" va reorganitzar-lo creant-se el Club de bàsquet Olesa, el president del qual era el delegat del "Front de Joventuts". La pista de bàsquet es trobava on era abans la pista de tennis de l'hotel Gori –actualment Ajuntament.

Més endavant i durant molts anys, hi haurà dos clubs de bàsquet, el CB. Olesa i el del Casal catequístic (CC Olesa). En Salvador ens rememora un fet que va

---

⁵⁰ Entrevista a SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.

⁵¹ Ibidem

passar l'any 1947 o 1948, quan el Club de bàsquet va tenir l'oportunitat d'anar a fer un partit més enllà de les fronteres – no sap segur si a Perpinyà. “La autoridad competente” però, va dir que hi podien anar tots a jugar menys dos nois: el Llorenç Galceran i el Lluís Checa, per ser fills de “rojos”. El Miquel Lloveras, el president del club, malgrat ser falangista, va contestar que o tots o ningú i al final no hi va anar ningú.

D'aquella època, recorda que anaven per les cases per engrescar els nois per jugar a bàsquet: *anar al bàsquet i anar a apuntar el jovent per anar a jugar per aquells móns de déu, era com fer catecisme.*⁵²

Una vegada es va enfadar molt amb un mestre perquè va castigar uns nens el dissabte a la tarda que era el dia que ells tenien partit de bàsquet. Li va demanar que no ho tornés a fer ja que ells ja feien prou anant per les cases a demanar als pares que deixessin jugar els fills.

Més endavant, quan ell ja no era de junta del bàsquet, li van demanar que formés part de la comissió econòmica per tirar endavant el pavelló que es volia construir. Pavelló actual

En Salvador ens explicà alguns dels seus records i vivències de la guerra que ens han permès perfilar la biografia del seu sogre, el Josep Bayona i que hem recollit en l'apartat anterior. Ha estat ell qui ens ho ha explicat perquè l'Angelina, la seva dona i filla del represaliat li costa haver de recordar aquest esdeveniment tan tràgic que va colpejar la seva família.

Un aspecte que ens comentà sobre la guerra és que:

primer van fer disbarats uns, i després els altres. Hi havia però una diferència: els uns assassinaven perquè anaven contra l'església, i els altres gosaven a portar-los el Sant Crist abans de matar-los, i amb un capellà al costat, com va passar a Abrera, segons va llegir.

Creu que el projecte de la Memòria històrica està molt justificat. Està d'acord amb el que deia el Santiago Carrillo en una entrevista que li van fer on explicava que durant la República es van cometre molts disbarats, assassinats, però el franquisme ja va poder recordar aquella gent, i tots vam veure a les esglésies les llistes dels que havien mort. En canvi, els morts pel franquisme no els va rehabilitar ningú.

---

⁵² Entrevista a SALVADOR SOLER SANAHUJA. Data i lloc de l'entrevista: 30 de desembre de 2008, lloc: Olesa de Montserrat. Durada de l'entrevista: 01.10.48. Títol projecte: MEMORIAL DEMOCRÀTIC DEL BAIX LLOBREGAT. *DE LES EXPERIÈNCIES PERSONALS A L'ÈXIT COL·LECTIU*. Entrevistadores: Joana Llordella i Blanca Mampel. Transcriptora: Maria Sellés Vidal.